

ЛІТИНСЬКА Н. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

КОНЦЕПТ *IMMIGRAZIONE* В ІТАЛІЙСЬКІЙ МОВНІЙ СВІДОМОСТІ

У статті проводиться дослідження концепту *IMMIGRAZIONE* в італійській мовній свідомості, здійснюється лексико-семантичний аналіз мовних одиниць-актуалізаторів цього концепту в італійській мові, виокремлюються концептуальні ознаки, що складають зміст досліджуваного концепту.

Ключові слова: концепт, *IMMIGRAZIONE*, мовна свідомість, оцінка, бінарна опозиція.

В статье проводится исследование концепта *IMMIGRAZIONE* в итальянском языковом сознании, осуществляется лексико-семантический анализ языковых единиц, актуализирующих данный концепт в итальянском языке, выделяются концептуальные признаки, которые формируют содержание исследуемого концепта.

Ключевые слова: концепт, *IMMIGRAZIONE*, языковое сознание, оценка, бинарная оппозиция.

The article deals with the investigation into the concept *IMMIGRAZIONE* in the Italian linguistic consciousness. It also carries out the lexical and semantic analysis of the language units that verbalize the present concept. The conceptual components which make up the entity of the concept are fully identified.

Key words: concept, *IMMIGRAZIONE*, linguistic consciousness, evaluation, binary opposition.

Метою дослідження є аналіз концепту *IMMIGRAZIONE*, вивчення способів його вербалізації засобами італійської мови, виявлення змісту досліджуваного концепту, шляхом виокремлення його основних концептуальних ознак.

Актуальність дослідження полягає у розкритті засобів вербальної репрезентації концепту *IMMIGRAZIONE*, що є одним із ключових концептів італійської лінгвокультури. Цей концепт посідає важливе місце в італійській національній концептосфері, оскільки імміграція є однією з найгостріших проблем сучасної Італії. Феномен імміграції, з огляду на зростання його численних показників, набуває в Італії рис глобального соціально-демографічного явища.

Наукова новизна дослідження полягає у вивченні засобів мовної об'єктивації концепту *IMMIGRAZIONE* у межах італійського мовно-культурного простору.

Насамперед варто відмітити еволюцію концепту *IMMIGRAZIONE* в італійській мовній свідомості. Традиційно Італія була країною, з якої емігрували (*terra di emigranti*), а термін *immigrato* італійці вживали стосовно своїх співвітчизників, що іммігрували в межах Італії. Масова імміграція до Італії розпочалась лише наприкінці ХХ ст. і впродовж короткого періоду набула широких масштабів, внаслідок чого Італія набула статусу провідної

країни імміграції (*terra di immigrazione*).

Зміни соціального устрою італійського суспільства від мононаціонального до багатонаціонального простежується у складних прикметниках, утворених за допомогою префіксу **multi-**: *società multirazziale, multinazionale, multietnica, multiculturale*; **inter-** *la situazione interculturale, dialogo interculturale* та **pluri-**: *società pluralistica*. Присутність на території Італії великої кількості різнорасових представників передається метафорою кольору: *Italia si tinge di tutti i colori*.

Італія за останні десятиліття перетворилась на пункт призначення для представників багатьох національностей, що відображається у таких її визначеннях, як *meta, destinazione, zona di immigrazione*. Географічне положення Італії визначає її статус перехрестя, слабо захищених “воріт Європи”, країни-переправного пункту, оскільки мігранти часто використовують Італію як проміжний етап у переселенні до інших європейських країн. Італія є своєрідною межею між Європою та позаєвропейськими країнами, у зв’язку з чим Італію позначають метафоричні номінації, в основі яких лежать ознаки межі, переходу, перехрестя: *terra di frontiera, porta d’Europa, vera porta d’ingresso per l’area Mediterranea, luogo di passaggio, crocevia migratorio*.

Значна кількість іммігрантів пов’язує з Італією надії на краще життя та захист від переслідувань, що реалізується у визначенні *l’Italia è l’America*, оскільки історично італійці емігрували саме до Сполучених Штатів. Метафоричне визначення Італії *La Terra promessa* включає релігійний компонент, що також актуалізує ціннісне ставлення іммігрантів до переселення до Італії. Привабливість Італії для іноземців реалізується її визначенням як магніту: *l’Italia si è di fatto trasformata in una calamita per l’immigrazione, in particolare per gli immigrati che cercano una vita migliore all’interno dell’area Schengen* [1].

Не маючи мультикультурного минулого, італійський етнос досить повільно пристосовується до соціальних змін, пов’язаних із імміграцією. Про це свідчить упереджене ставлення італійців до іммігрантів, закритість та дискримінація за расовою ознакою. Мас-медія, у свою чергу, сприяє поширенню дискримінуючих термінів: так на позначення вихідців із північноафриканських країн, що переважно займаються пересувною торгівлею, вживається оцінна номінація *vu cumprá* (походить від словосполучення “*vuoi comprare*” з іронічним акцентом на особливості фонологічної системи мови африканців). Дискримінація виявляється у

функціонуванні оцінних елоетнонімів *rom, zingaro, negro, uomo di colore, primitivo, terzo mondo, irregolare, clandestino, extracomunitario, criminale*.

Стилістично-нейтральними позначеннями іммігрантів у італійській мові є прості іменники *immigrato, migrante, allogeno, rifugiato*, складний іменник *senza patria* та номінації, в основі яких лежить національна ознака: *rumeno, albanese, marocchino, cinese, filippino, peruviano*. Проте більшість етнономінацій об'єктивують ставлення італійців до іммігрантів і тому є оцінними. Позитивна/негативна оцінка іммігрантів об'єктивується атрибутивними словосполученнями *immigrati buoni vs. immigrati cattivi*. Хорошими вважаються іноземці, що інтегрувались до італійського соціуму та мають легальне право проживання на території Італії. Ознака легальності/нелегальності вербалізується прикметниками *immigrati legali, regolari* та пейоративними прикметниками *illegali, irregolari, clandestini*, а також прийменниковими словосполученнями *immigrati in regola, immigrati con permesso di soggiorno, con passaporto straniero*.

Проблема нелегальної імміграції до Італії є актуальною та невіршеною, тому до осіб, що незаконно перетнули кордон Італії, вживається номінація *fantasma*, з огляду на їх неконтрольованість. Розмежування іммігрантів за кваліфікацією здійснюється за допомогою діеприкметників *immigrati qualificati, istruiti vs. non qualificati, non istruiti*, та іменників *immigrati lavoratori, operai, manodopera, forza lavoro*. В деяких контекстах зустрічається визначення *ospite*, що імплікує недостатню інтегрованість іммігрантів до італійського соціуму. Поширеним є визначення іммігрантів за релігійною ознакою: *islamico, musulmano, fondamentalista*.

Найпоширенішим образом, з яким носії італійської мови пов'язують імміграцію, виявився образ рідини, про що свідчить визначення імміграції іменниками *flusso, afflusso, corrente*; іменниковим словосполученням *maree di gente*, дієсловами *affluire, riversarsi*. Таким чином, можна припустити, що у свідомості італійців процес імміграції мислиться як потік. Неодноразове масове переселення нелегальних іммігрантів на південному узбережжі Італії зафіксовано у широковживаному словосполученні *emergenza immigrazione*. Тому вважаємо, що вживання лексеми *emergenza* (яка походить від дієслова *emergere* – “з'являтися на поверхні води”), не є випадковою, оскільки більшість нелегальних іммігрантів досягає кордонів Італії саме морським шляхом.

У питаннях взаємовідносин між різними культурами часто постає універсальна бінарна опозиція “свої-чужі”. За словами В.А. Маслової,

“питання про бінарні опозиції – це питання про універсальні властивості самої дійсності та універсальні закономірності її відображення у людській свідомості” [2:128]. Протиставлення “свої – чужі” в різних видах пронизує всю культуру та є одним із головних протиставлень, яке формує будь-яке колективне, масове, народне, національне світосприйняття [3:126]. Називаючи себе, ідентифікуючи з певною нацією, народ проводить межу своєї культури, свого етнокультурного простору [4:122]. Простір визначається як “наше”, своє, безпечне, гармонійно організоване. Йому пристоїть їх-простір, чуже, вороже, небезпечне, хаотичне [5:75].

Лінгвістична реалізація дихотомії “свої-чужі” у дослідженні концепту *IMMIGRAZIONE* виявляється у функціонуванні лексем *extracomunitario*, *extraeuropeo*, що включають ознаку виключеності з Європейського Союзу. Префікс *extra-* в поєднанні з іменником *comunitario*, утворює складний іменник, що позначає особу-іммігранта, що за походженням не є членом ЄС. Таким чином, італійці проводять умовну межу між іммігрантами з Євросоюзу, до яких застосовують назви *cittadino europeo*, *comunitario* та іншими, що іммігрували з неєвропейських країн. Все, що знаходиться за межами Європи для італійців є чужим, віддаленим, небезпечним, ворожим, негармонійним.

Культурна опозиція “свої-чужі” реалізується також у таких семантичних антиноміях: особових займенниках *noi vs. loro*; особовому та неозначеному займенниках *noi vs. gli altri*; присвійних займенниках *nostro vs. altro*, *proprio vs. altrui*; прикметниках *vicino vs. lontano*; атрибутивних словосполученнях *mondo occidentale/industrializzato vs. terzo mondo/resto del mondo/sud del mondo*. Дистанція, спричинена культурною, етнічною, релігійною та лінгвістичною відмінностями, актуалізується також прикметниками *straniero*, *estraneo*, *forestiero*, *diverso*.

У процесі дослідження концепту основоположним завданням є виявлення його ознак [6]. Аналіз лексичних одиниць, що застосовуються у контекстах із іменем досліджуваного концепту, дозволив виявити такі основні семи в його семантичній структурі: 1) *criminalità*, що включає різноманітні номінації кримінальної діяльності іммігрантів (*spaccio di droga*, *violenze*, *furti*, *rapine*, *traffico di uomini*); 2) *concorrenza economica* (для італійців іммігранти складають економічну конкуренцію, оскільки займають їх робочі місця); 3) *intolleranza religiosa* (віросповідання є перешкодою для інтеграції); 4) *manaccia*, *insicurezza*, *instabilità*, *pericolo* (переважна частина італійців вбачає в іммігрантах загрозу громадському порядку та власній

безпеці); 5) *terrorismo* (представники мусульманського віросповідання асоціюються із тероризмом: *fedele islamico uguale a terrorista*).

У процесі дослідження концепту *IMMIGRAZIONE* були виявлені концептуальні ознаки з позитивною конотацією, серед яких: 1) *arricchimento culturale ed economico* (сприяння економічному розвитку виявляється у визначенні іммігрантів *una risorsa, forza produttiva, soggetti attivi della società*); 2) *ringiovanimento* (завдяки іммігрантам частково вирішується проблема старіння італійської нації). Для позначення шлюбів іммігрантів із італійцями вживаються словосполучення *coppie miste, matrimoni misti*, а для дітей – словосполучення *figli naturalizzati, nuovi italiani*; 3) *benessere* (іммігранти переважно жіночої статі відіграють важливу соціальну роль, оскільки виконують професії, пов'язані з доглядом за людьми похилого віку, дітьми та хворими: “*E sono notevolmente le colf, le baby-sitter, le badanti, le infermiere con passaporto straniero che oggi presidiano il nostro benessere familiare e la salute* [7:268]).

Аналізуючи прикметники, що використовуються у якості визначень при слові-вербалізаторі концепту, ми отримуємо можливість вичленили важливі для мовців характеристики досліджуваного концепту, тобто вийти на його актуальні семантичні елементи. В процесі дослідження нами були зафіксовані семантичні групи прикметників, об'єднані за такими ознаками: **масовість**: *immigrazione forte, massiccia, tumultuosa, rilevante, notevole, elevata, consolidata*; **легальність**: *regolare, legale, irregolare, illegale, clandestina*; **походження**: *terzomondiale*; **час**: *immigrazione vecchia, nuova, recente*; **постійність**: *stabile, costante, continua*; **неочікуваність**: *inaspettata, fulminea*; **небезпека**: *inquietante, allarmante, pericolosa*.

Предикативна сполучуваність імені досліджуваного концепту простежується із такими групами дієслів та віддієслівних іменників:

– дієслова із семантикою **боротьби**: *contrastare l'immigrazione clandestina, lottare per risolvere i problemi dell'immigrazione e dell'integrazione delle minoranze etniche, affrontare i problemi di immigrazione e dell'integrazione*;

– дієслова із семантикою **стримання**: *arginare gli arrivi indiscriminati, controllare i nuovi arrivi, ricomporre i flussi migratori, frenare/diminuire il flusso migratorio, frenare il processo migratorio, ostacolare, impedire, intralciare, contrastare, contenere, restringere, trattenerne l'immigrazione*;

– дієслова із семантикою **співробітництва**: *incentivare/favorire un dialogo interculturale, intrattenere rapporti continuativi con gli immigrati, politica che facilita l'integrazione; si cercano metodi efficaci per consentire un buon*

adattamento lavorativo e sociale; integrare, rispettare le origini, adottare una politica multicultural, sostenendo le diverse culture, lingue e tradizioni degli extracomunitari; ospitare, accogliere; regolarizzare, regolamentare, incoraggiare l'immigrazione;

– іменники із семантикою співробітництва: *collaborazione, integrazione, comunicazione interculturale, convivenza fruttuosa, mediazione culturale, dialogo interculturale, inserimento nella società ricevente;*

– іменники семантичної групи дискримінації: *discriminazione, xenofobia, razzismo, stigmatizzazione, emarginazione, sfruttamento.*

Проаналізований матеріал дозволив зробити такі висновки: в італійській лінгвокультурі концепт *IMMIGRAZIONE* пов'язується насамперед із нелегальною імміграцією, яка в свою чергу, асоціюється із загостренням кримінальної ситуації. Тому в італійській мовній свідомості асоціація *immigrato illegale – criminale* є найбільш стійкою. Велика кількість оцінних, переважно негативних номінацій іммігрантів свідчить про їх неінтегрованість до італійського соціуму. Ядерними виявились ознаки концепту, вербалізовані лексемами *criminalità, minaccia, insicurezza, instabilità, pericolo, concorrenza economica, intolleranza religiosa*, а також ознаки масовості та нелегальності, об'єктивовані прикметниками *forte, massiccia, tumultuosa, clandestina, irregolare, illegale*. Ознаки з позитивною конотацією концепту *IMMIGRAZIONE* репрезентовані лексичними одиницями *arricchimento, ringiovanimento, benessere, risorsa* та займають периферійну позицію у структурі досліджуваного концепту.

Перспективою є подальше дослідження концепту *IMMIGRAZIONE* у його зв'язку з іншими концептами італійської лінгвокультури.

ЛІТЕРАТУРА

1. *La Repubblica* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.repubblica.it/cronaca/2013/10/03/news/lampedusa_politica_europa-67788998/ 2. *Маслова В. А.* Преданья старины глубокой в зеркале языка / Валентина Аврамовна Маслова. – Минск: “Пейго”, 1997. – 213 с. 3. *Степанов Ю. С.* Константы. Словарь русской культуры / Юрий Сергеевич Степанов. – М.: Академический проект, 2004. – 982 с. 4. *Кравченко В. Л.* Семантичні та лінгвопрагматичні характеристики концепту ЄВРОПА у сучасному англомовному політичному дискурсі: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германські мови” / Вікторія Леонідівна Кравченко; Київськ. нац. лінгв. ун-ту. – К., 2007. – 195 с. 5. *Лотман Ю. М.* Внутри мыслящих миров: Человек – текст – семиосфера – история / Юрий Михайлович Лотман. – М.: ЯРК, 1996 – 464 с. 6. *Попова З. Д.* Когнитивная лингвистика: [учеб. изд.] / Зинаида Даниловна Попова, Иосиф Абрамович Стернин. – М.: АСТ, Восток-Запад, 2007. – 315 с. – (Лингвистика и межкультурная коммуникация: золотая серия). 7. *Caprarica A.* Gli italiani la sanno lunga ... o no?! Chi siamo e perché parliamo tanto male di noi / Antonio Caprarica. – Milano: Sperling & Kupfer Editori, 2009. – 364 p.